

raturu!). »Podobe, situacije, celo določeni stavki iz Kafkovih romanov so postali sestavni del praškega vsakdanjika«, pravi Kundera.

V sestavku 61 besed obravnava avtor izbor pomenljivih besed svojega romanopisja. Roman ob tej priložnosti označi takole: »Velika prozna forma, v kateri pisec s pomočjo nekaj eksperimentalnih jazov (junakov) temeljito proučuje in raziskuje nekaj velikih bivanjskih tem«.

V Govoru v Jeruzalemu je spregovoril Kundera med drugim tudi o »modrosti romana« in nadaljeval: »Vsi pravi romanopisci poslušajo glas te nadosebne modrosti, zato so veliki romani vselej nekoliko inteligentnejši od svojih avtorjev«. Prav pesniško pa prida še misel, »da je umetnost romana prišla na svet kot odmev božjega smeha (kaj takega bi lahko rekla tudi Broch ali Singer!).

Za sklep lahko rečem, da nam ta izostrena in poglobljena razmišljanja o romanu (prevedel jih je Jaroslav Skrušny) prijetno dopolnjujejo sliko pisatelja, ki smo ga doslej v slovenščini poznali predvsem kot romanopisca (Šala, Življenje je drugje, Valček za slovo, Neznosna lahkost bivanja).

Andrijan Lah
Ljubljana

KAKO NAPRAVIMO KAJ Z BESEDAMI

J. L. Austin:

SKUC/Filozofska fakulteta (Studia humanitatis), Ljubljana 1990, 206 str.

Knjiga angleškega filozofa Johna Langshawa Austina (1911–1960) *How to do things with words*, ki je prvič izšla posthumno l. 1962, je zbirka njegovih predavanj, ki jih je imel leta 1955 na Harvardu. Knjiga je uvedla t. i. teorijo govornih dejanj (performativov), ki jo ponavadi spravljamo v predal filozofije jezika, še ožje pa logične ali jezikoslovne pragmatike. Ta se ne ukvarja s propozicionalnimi lastnostmi jezika, ampak s kontekstom komunikacije in posebej z vprašanjem, kako se le-ta kaže v sporočilu. To je vprašanje, ki ga načenja Austinova knjiga.

Njena osnovna misel je, da želimo z izrekanjem neke povedi doseči pri poslušalcih učinek, ki ne more biti zaobsežen že v sami pomenski podstavi (propoziciji). Če rečemo »*Hiša se podira!*«, to ni le gola ugotovitev, ampak svarilo, in pričakujemo ustrezno reakcijo. Stavke, s katerimi ne le nekaj trdimo ali opisujemo, ampak nekaj delamo (opozarjamo, prepričujemo, žalimo, sodimo ipd.), imenuje Austin performative.

Enoto govornega dejanja je mogoče razstaviti na tri dele:

- Lokucijsko* dejanje je izrekanje povedi po glasoslovnih, oblikoslovnih in skladenjskih pravilih določenega jezika;
- S tem, da nekaj rečemo, pa izvajamo še neko drugo dejanje, ki gre v nekaterih primerih tudi brez besed: ukazujemo, žalimo . . . , kar sicer počnemo tudi z gestami ipd. Taka dejanja so *ilokucijska*.

c) *Perlokucijsko* dejanje pa je sprožanje učinka na poslušalca. Isto ilokucijsko dejanje lahko povzroči različne perlokucijske učinke: prepričevanje morda doseže svoj namen, lahko pa sproži posmeh, jezo ipd.

Spoznanje, da je ilokucijska sila univerzalna in bistvena komponenta pomena izjave oz. izreka, je Austinov osrednji prispevek k teoriji jezika.

Ilokucijske sile so določene s konvencijami. Z izrekanjem besed »*To ladjo imenujem 5. oktober.*« smo zares opravili akt krsta, če je bil le-ta pospremljen z ostalimi konvencionalnimi postopki ob prisotnosti ustreznih oseb, če je bil izpeljan pravilno in v celoti itd. Na splošno pozna Austin šest pravil za posrečen performativ. Če vrže mimoidoči v ladjo steklenico vina in reče »*To ladjo imenujem En starček.*«, potem to ni pravi akt krstitve, čeprav se pomenska podstava izreka lahko ne spremeni. Kontekst izjave je tako njen bistveni del.

Austin začne svojo teorijo s prepoznavanjem eksplicitnih performativov, npr. »*Predlagam, da gremo v kino.*«, kjer glagol predlagam označuje ilokucijsko silo. Ponavadi pa performativi niso pospremljeni z eksplicitnimi jezikovnimi znaki, ki bi ponazarjali ilokucijo, kot v primeru »*Gremo v kino.*«. Te t. i. primarne ali implicitne performative ni vedno mogoče razviti v eksplicitno obliko, kakor tudi ni mogoče sestaviti seznama vseh performativnih glagolov. Pač pa Austin imenuje razrede ilokucijskih sil oz. dejanj.

Sklepna misel knjige je, da so vse izjave oz. izreki performativi, tudi tisti, pri katerih pomenska podstava na videz izčrpa ves njihov pomen. Opisovanje, identifikacija, obveščanje so dejanja v (skoraj) enaki meri, kot svarjenje, obljubljanje, sojenje ipd.

Performativna analiza je postala zelo popularna zaradi svoje uporabnosti na praktičnih besedilih, kot so politični, religijski in ideološki diskurzi. Knjiga bo zato zanimiva ne le za jezikoslovce, ampak tudi za filozofe, sociologe in še koga. Le da utegne prve motiti na nekaterih mestih zapleten jezik in filozofska problematizacija ter nekoliko sokratska metoda začenjanja razgovora z nepravilno oz. neuresničljivo tezo in nato prehajanje per negationem do pravega stanja stvari. Druge pa lahko uspava jezikoslovno prizadevanje pregle dati vsa mogoča pravila, ki bi veljala za performative, kakor tudi izjeme.

Za konec opozorimo še na dokazovanje Bernarda Nežmaha (Problemi/Razprave 1987, št. 7–8), da je teorijo performativov razvijal že p. Stanislav Škrabec (v Cvetju z vrtov Sv. Frančiška) in to na prelomu stoletja!

Aleš Bjelčević
Ljubljana